

MARIJA BARKAUSKAITĖ

Vilniaus pedagoginis universitetas

UGDYMO IDĖJŲ SKLAIDA PRANO DOVYDAIČIO PEDAGOGIKOJE

The Development of Pranas Dovydaitis' Ideas in Pedagogy

SUMMARY

The pedagogical ideas of Professor P. Dovydaitis are discussed in the article. These ideas stimulate the improvement of the pedagogical process to prepare the younger generation for the "independent life of Lithuania". When initiating the pedagogical journal "Lithuanian school" and other scholarly journals, publishing his own work in them, representing the historical and methodical works of other authors, and analysing and evaluating them, Dovydaitis reveals his perception of the educational system and the cultivation of the individual. An analysis of Dovydaitis' and his contemporaries' work allows us to maintain that, in the opinion of the professor, "the school must stand for an integral world-view, cultural individuality that provides strength against internal and external handicaps" ("Lithuanian school", 1937). The professor, who understood well the situation of Lithuania, and especially the situation of the pedagogical community, to educate and teach society, and especially the pedagogical community, to be citizens of the nation, took responsibility for the cultivation of the younger generation.

„Švietimas – pamatinis visuomenės raidos veiksnys, visų socialinių reformų pagrindas... švietimas įstengs deramai atlikti savo vaidmenį tik tuomet, kai jo raiša lenks bendrąją visuomenės raidą“¹. Tarytum šių prof. Prano Dovydaičio išsakytų minčių aidą 1988 m. išgirdo Lietuvos švietimo koncepcijos darbo grupė,

kurdama nacionalinę švietimo sistemą vaduojantis iš totalinės politinės sistemos ir pereinant į demokratinę, nugalint ekonominę krizę ir kuriant laisvosios rinkos ekonomiką, vykdant modernizaciją bei prisitaikant prie globalių pokyčių². Nors Dovydaičio kūrybos, Lietuvos Respublikos švietimo sistemos kūrimo ir jos tobu-

RAKTAŽODŽIAI: Pranas Dovydaitis, ugdymas, kultūra, Erazmo ugdymo sistema.
KEY WORDS: Pranas Dovydaitis, education, culture, Erasmus' educational system.

linimo laikotarpių politinė, ekonominė, kultūrinė sociopedagoginė situacijos gana skirtingos, tačiau esminės švietimo nuostatos yra labai panašios.

„Pro vokiečių okupacijos niūriuosius debesis švintant Lietuvos nepriklausomam gyvenimui, būdamas Kauno *Saulės* gimnazijos direktoriumi pamato, kad Nepriklausomoji Lietuva pirmiausiai bus reikalinga tikrai lietuviškos mokyklos, kuri sugebėtų ugdyti jaunąsias kartas nepriklausomam Lietuvos gyvenimui“³. Plėtodamas „lietuviškos mokyklos“ sampratą Dovydaitis teigia, kad mokykla turi atstovauti „integralinę pasaulėžiūrą, kultūrinę individualybę... teikiančia atsparumo prieš vidaus ir išorės kliūtis“⁴. Tai suvokdamas Dovydaitis visomis išgalėmis imasi edukacinio visuomenės ir ypač pedagoginės bendruomenės švietimo, mokymo(si) prisiimti atsakomybę už jaunosios kartos ugdymą.

Tam tikslui jis pradėjo leisti žurnalą *Lietuvos Mokykla*, kurio pagrindinis uždavinys yra „statydinti Lietuvos mokyklą ant tikrai tvirto pagrindo, kurio niekas daugiau jau nebeišgriautų, ir plėtoti ją visais sveikais, dorais ir žmoniškais krypsniais“⁵. Vadovaudamas žurnalui iki 1925 metų autorius siekė supažindinti visuomenę ir pedagogus su pedagoginėmis teorijomis ir pažangia praktine veikla siekiant kokybiško ugdymo, įtvirtinant krikščioniškąsias vertybes, brandinant išsamų pažinimą, apimantį „teisingą pažinimą gamtos pasaulio, žmogaus ir Dievo“⁶.

Nesiekiant pateikti nuodugnios Dovydaičio pedagoginės, mokslinės ir edukacinės veiklos, norisi aptarti kai kuriuos švietimo politikai, teorijai ir praktikai svarbius ypatumus, kurių visuma

nusako jo konceptualias nuostatas asmens ugdymo klausimais.

Pedagoginių idėjų sklaidą profesorius plėtoja teoriniu ir praktiniu aspektu, abu juos apibendrina, sujungia pateikdamas aptartos idėjos realizaciją konkrečioje pedagoginėje veikloje. Rūpindamasis, kad nuolat gerėtų švietimo, ugdymo kokybė, Dovydaitis siekia atsakyti švietimo sistemos kūrimo organizavimo fragmentacijos, bandydamas per teoriją ir praktiką aprėpti visas ugdymo proceso sudedamąsias dalis.

Kadangi ugdymo procese vertybių teikimas asmeniui užima ypatingą vietą, todėl Dovydaitis daug dėmesio skiria vadovėliams, aptardamas jų svarbą, reikšmingumą, o taip pat teikdamas pagalbą ir jų autoriams. Pristatydamas žymių pedagogų Hübnerio, J. de la Salle, O. Wilmanno ir kitų darbus ir veiklą, Dovydaitis atskleidžia auklėjimo ir lavinimo, ugdymo ir pasaulėžiūros santykius, kuriuos pozityviai spręsti gali padėti geras vadovėlis ir įdomi, vaiko amžių, jo gebėjimus atitinkanti dėstymo metodika. Tam tikslui autorius rašo straipsnius, kuriuose supažindina skaitytojus su įdomesnėmis vokiečių, lotynų kalbų dėstymo metodikomis, pabrėžia gana paprastus, bet patrauklius metodus. Ypatingą dėmesį jis skyrė pedagogikos istorijai, kuriai kėlė daug ir sudėtingų uždavinių, pvz., pažinti kitų tautų ugdymo proceso problemas. Atspausdindamas žurnale lietuvių kalba pasirodžiusių darbų: *Auklėjimas ir mokymas graikų senovėje*, *Auklėjimas ir mokymas romėnų senovėje*, *Don Bosco – jauni- mo draugas ir auklėtojas* ir kt., apžvalgas ir įvertindamas istorinius reiškinius, Dovydaitis padėdavo mokiniams susidary-

ti išsamią pasaulėžiūrą. Profesorius kryptingai atrinkdavo literatūrą, metodinę medžiagą, t.y. *budriai stovėjo sargyboje*, kad į žingeidžių, žinių trokštančių jaunuolių pasaulėžiūrą neįsivertintų klaidingos nuostatos lietuviškoje vertybių sistemoje⁷.

Nuo 1921 metų Dovydaitis pradėjo leisti dar tris žurnalus: *Kosmos*, *Logos* ir *Naujoji Vaidilutė*, kiek vėliau – *Soter*, todėl profesinį žurnalą *Lietuvos mokykla* perdavė redaguoti dr. Kl. Ruginiui, tačiau švietimu, mokykla, mokytoju profesorius rūpinosi visą gyvenimą. Svarbu pažymėti ir tai, kad savo pedagogines nuostatas papildė prisiminimais apie savo geriausius mokytojus. Pasak J. Grigaičio, Dovydaitis sutiko puikius mokytojus ir jų dėka susikūrė mokytojo, integralios pasaulėžiūros įgyvendintojo, idealą. Vadindamas mokytojus šventaisiais, fanatikais, artojais ir t. t. Dovydaitis mokytojo idealą apibrėžia taip: „...tai Dievo ir artimo meilės apaštalai, kurie nepasiskelbė iš anksto, kad ateina ir nesiskirdami nuo pilkosios minios nei savo ypatingu apdaru, nei kuo kitu, nepajuntamai atsiranda tos žmonių minios tarpe ir dažnai iki savo mirties nepastebėti kas esą, ne tik nebranginami, bet dargi nekenčiami ir persekiojami, dirba jų tarpe, vargdami su jais jų vargus, šluostydami jų ašaras, tildindami jų skausmus ir gesindami jų blogųjų aistrų ugnį, iki patys sudega artimo meilės ir jam pasiaukojimo ugnys“⁸.

Pažymėtina tai, kad profesorius parodo, jog integralios pasaulėžiūros formuotojui – mokytojui – turi padėti visa ugdomoji institucija, pradedant jos veiklos organizavimu bei valdymu ir bai-

giant vidine ir išorine mikro ir makro aplinka.

Dovydaitis ugdymo koncepcijoje skiria dėmesį moksleivių dalyvavimui lavinimosi ir auklėjimosi rateliuose: „gerai veikiančioje mokykloje lavinimosi ir auklėjimosi rateliai yra nepavarduojamai teigiamas veiksnys paruošiant jaunąsias kartas gyvenimui...“⁹. Tokiu svarbiu ugdymo veiksniu autorius įvardija ateitininkus, kurių veiklos, aktyvaus judėjimo prasmingumo tautiniam, doriniam, religiniam auklėjimui pradžia iniciavo pats profesorius, tuo pagrįsdamas ir vadovo vaidmenį ugdant kiekvieną asmenį.

Profesoriaus ugdymo koncepcijoje svarbus yra suvokimas, jog tautos ateities garantas yra jos aukštas kultūringumo lygis, kurį sustiprina kitų tautų laimėjimai – jais galima pasinaudoti, pasimokyti *negaištant laiko ir neatradinėjant tai, kas atrasta*. Tartum šiai dienai skirtas profesoriaus supratimas ir nuostata, kad pajutus spragą reikia skubėti ją užpildyti, nelaukiant *kol kas nors ilgai besirengdamas visai neprisirengs to padaryti*, tuo nepasitarnaus *susidaryti integralinę pasaulėžiūrą ir ugdyti savyje pilnutinį žmogų*.

Dovydaičio požiūrį į pedagogiką ir dorinimo mokslą, kaip ir *lavinimo mokslą ir lavinimo idealą*, lengva suvokti studijuojant jo straipsnius, kuriuose pristatomi Erazmo Roterdamičio du svarbesni darbai *Apie būtinumą jau nuo gimimo pradėti laisvai gimusiems deramu būdu mokyti berniukus dorovės ir mokslo (Declamatio de pueris ad virtutem ac literas liberaliter instituandis idque protimus a nativitate 1529)* ir *Apie mokyimo metodą (Der ratione studii 1511)*¹⁰.

Gretindamas Aristotelį, Plutarčą ir Erazmą Dovydaitis pristato pastarojo atskleistą vaiko ugdymo svarbą dar prieš jam gimstant ir tuoj po gimimo nusakant tėvų (ypač motinos) pareigas ir jų ypatingą dėmesį vaikui, teigdamas, kad viskas yra labai reikšminga: auklių parinkimas, paprastas, lengvas maistas, patogūs drabužėliai, prasmingi žaidimai nelaikant vaiko *lėle*, nes toks bendravimas *žudo jo sielą*. Vietoje kvailių žaidimų Erazmas siūlo vaikus mokyti drausmės, padorumo, gražios, taisyklingos kalbos ir prasmingų mokymų, kurie *eitų su malonumu, be nuovargio jausmo*.

Griežtai pasisakydamas prieš fizinės bausmės Erazmas teigia, kad *esti žmonių, kurie yra gimę arkliai ar malūnui*, todėl tokius geriau šalinti iš mokyklų žinant, kad viešas mokymasis yra labai svarbus kiekvienam besimokančiajam.

Išskirtinis dėmesys skiriamas mokytojui teigiant, kad šis klausimas turi rūpėti pasaulietinei ir dvasinei vyresnybėms. Čia, kaip ir šalinant mokinius iš mokyklos, matome ir Erazmo ribotumą, išsakomą teiginiu: *Kiekvienas turi tiestis sulig savo antklode*, tuo atsiribojant nuo finansinių, moralinių išsipareigojimų.

Reikalavimų mokytojams Erazmo darbuose Dovydaitis išskyrė labai daug: pakantumą, draugiškumą, orumą, pagarbą, mokinių pažinimą ir gebėjimą suvokti vaiko pasaulį, jį matyti vaiko akimis. Ypač, pasak Erazmo, pradinių klasių mokiniams reikia atsivadusių, mylinčių ir mylimų mokytojų.

Visiems mokiniams mokymąsi palengvinti, sustiprinti pažintinį interesą gali mokytojo kūrybiškumas parenkant mokymo metodus, pajvairinant moky-

mo turinį pasakėčiomis, pasakomis, vaizdinėmis priemonėmis, maloniais paskatintais, dažnais pakartojimais, naudojant *savitarpio mokymo metodą* ir kt.

Tartum šiai dienai rašyti reikalavimai mokytojui – pažinti ir įvertinti „individualius dvasinius pradmenis“ ir juos tobulinti taja kryptimi, nes tai pažeidžiant, nepaisant *dvasinių pradmenų skirtingumo* galima padaryti neatitaisomų klaidų. Tuo pačiu Dovydaitis pažymi, kad nereikia patikėti vaikų sakytais: reikia mokslinio pažinimo ir sudaryti sąlygas stiprinti įgimtas galias ir gebėjimus.

Profesorius nuolat primena Erazmo nuostatą (manome, ir savo) stengtis mokyti lotynų, graikų ir kitų kalbų, kurių mokymasis prisidės prie skaitymo, rašymo išmokimo. Šiandien stebina Erazmo nusiteikimas prieš gimtosios kalbos mokymąsi teigiant, kad tai naujosios (gimtosios) kalbos, negalinčios prilygti klasikiniams kalboms. Didžioji dalis aptariamą Erazmo veikalo, skirta klasikinių kalbų mokymuisi, aptariant mokymosi logiką, sistemą ir kt.

Profesorius Dovydaitis pakankamai didelį dėmesį skyrė įvairioms auklėjimo sritims: asmeniniam etiketui (sveikini-masis, pagarba vyresniems, šeimos nariams ir kt.), karo tarnybai, mergaičių auklėjimui, *moterystės pareigoms*, aprangai ir t.t. Šias mintis autorius palydėdavo pavyzdžiais, taip įtvirtindamas žinomas ir naujas idėjas, taikytinas pedagoginiame procese.

Dovydaitis, remdamasis kitais Erazmo darbus nagrinėjusiais autoriais, priitaria, kad Erazmas, nors ir būdamas moralistas, daug dėmesio skyrė doro-

vingumo ir mandagumo ugdymui, kurį svarbu įtvirtinti šeimoje, mokymo institucijose ir visur, kur lankosi vaikai.

Daug dėmesio yra sulaukęs Erazmo *Lavinimo mokslo ir lavinimo idealo* pristatymas. Erazmo supratimu: „...krikščionybė pati iš savo pačios gausumo teikianti gausaus širdies, jausmų ir valios lavinimo... yra atsirėmusi daugiau jausmo kaip proto išvadų, yra daugiau gyvenimas kaip apsisprendimas, daugiau kaip sielinimas (*Beseelung*), kaip mokymas (*Belehrung*), daugiau reikalauja vidinio pasikeitimo, kaip protinio suvokimo“¹¹. Tuo tarpu etinį lavinimą Erazmo ideologijoje siekiama pritaikyti socialinėje srityje; tai, rašydamas amžininkui Budujui, jis nusakė taip: „Tu norėjai būti suprastas išsilavinusių, o aš – visų“¹². Tuo remdamiesi Erazmo darbų vertintojai mano, jog pedagogikoje pradedama įtvirtinti naują mintį, jog atveriamas kelias lavinti visus gabiuosius, nes tik „lavinimas yra žmogaus dvasios kovos laikas ir priemonė žmogaus vertai būklei atskleisti“¹³. Analizuodamas Erazmo samprotavimus, diskusijas ir pasisakymus lavinimo klausimu Dovydaitis siekia „žinojimą padaryti vaisingą lavinime“, t.y. kaip mokslą pritaikyti, nes, jo manymu, mokomės tam, kad „teisingai

gyventume ir tėvynei bei draugams būtume dėkingi“¹⁴.

Dovydaitis, apibendrinamas to meto švietėjų darbus apie mokymo, lavinimo procesą teigia, kad Erazmo gyvenamuoju laiku paplito lavinimo srovė, tikėjimas į auklėjimo ir tobulinimo galimybes, pateikęs daugelį idėjų, platinęs daugybę naujų pedagoginių pažiūrų ir pastangų, kurios tapo reikšmingomis naujų kartų ugdymo procese.

Pažymėtina tai, kad Dovydaitis, pristatydamas vieną ar kitą autorių, išsako ir savo konceptualiąją nuostatą asmens ugdymo klausimu, t.y., kad ugdant pilnavertę asmenybę pedagoginiame procese nereikšmingų veiksnių nėra, nes jie yra persipynę ir veikia asmenį visi kartu nepriklausomai nuo to, kuris veiksnys konkrečiu atveju yra lemiamas.

Pristatydamas Dovydaičio nuveiktus darbus pedagogikos srityje jo 50-čio proga J. Grigaitis jį įvardija kaip „kristalinės doros, plieninės valios ir neprilygstamos veiklos Vyra, kuris ištikimai stovėjo sargyboje, kad pačiu tobuliausiu būdu formuotųsi kiekvieno lietuvių integralinė pasaulėžiūra, įtvirtinanti krikščioniškąsias vertybes, rūpinantis savęs ugdymusi ir integraliniu jaunosios kartos paruošimu gyvenimui“.

Literatūra ir nuorodos

¹ Lietuvos švietimo koncepcija, 1992. p. 5

² Peter Rado. *Švietimas pereinamuoju laikotarpiu.* – Vilnius: Garnelis, 2003, p. 11.

³ J. Grigaitis. *Prof. Pranas Dovydaitis.* // Lietuvos mokykla, 1936. Nr. 5, p. 353.

⁴ Ten pat.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat, 360.

⁷ Žr., ten pat, p. 354.

⁸ Pranas Dovydaitis. Šių dienų šventųjų kelias. // Lietuvos mokykla, 1927, p. 131.

⁹ J. Grigaitis. *Prof. Pranas Dovydaitis*, p. 355.

¹⁰ Pranas Dovydaitis. *Erazmas Roterdamietis.* // Lietuvos mokykla, 1937, Nr. 2, p. 92.

¹¹ Pranas Dovydaitis. *Erazmas Roterdamietis* (tęsinys) // Lietuvos mokykla, 1937, Nr. 3, p. 172.

¹² Ten pat, p. 173.

¹³ Ten pat, p. 174.

¹⁴ Ten pat, p. 175.